

پیشگویی کودک

تئیم: عباس قریب
نویسنده: عباس قریب
تصویر: عباس قریب

شیوه نویسندگان و مطالعات فنی

جامع علوم اسلامی

وقتی من گوییم «سینمای آمریکایی» منظور مان فقط فیلمهایی نیست که در آمریکا ساخته می‌شود. «سینمای آمریکایی» به این معنای یک صفت است. سینمایی با نگرش و زیبایی شناسی خاصی که می‌رود تا جایگزین نگرشها و زیبایی شناسیهای دیگر شود یعنی به این معنای ممکن است فیلمی آمریکایی در غیر آمریکا ساخته شود. بازگشت این سینما به یک معنا به سینمای هالیوودی سالهای گذشته است گرچه اکنون بسیار قویتر و در پنهانی وسیعتر سینماهای دیگر را مورد تهدید قرار می‌دهد.

اگر حتی مستولین سینمایی اروپا از سیطرهٔ ماتع سینمای آمریکایی ابراز نگرانی می‌کنند تها از جهت اقتصادی آن نیست بلکه به تغییر الگوهایی که این سینما موجب آن شده است نیز نظر دارند. تغییراتی که هویت سینمای دیگر کشورها و فرهنگها را تحت بعباران مدام خود در یک سیر تدریجی از بین می‌برد.

پرشتهایی چون: این سینما چه ویژگیهایی دارد که موجب استحالهٔ هویت دیگر سینماها می‌شود؟ این ویژگیها بر چه فکر مبنی‌اند؟ این فکر در تاریخ سینما چگونه ظهر کرده و در گونه‌های مختلف سینمایی چگونه نمایان شده است؟ این سینما که همچون دیگر مظاهر آمریکایی در بی‌یکدستی کردن تمامی اندیشه‌ها و فرهنگها و آثار تمدنی‌ها بشر به شکل مورد نظر خود است چه جایگاهی در هنر امروز دارد؟ . . . لااقل این کنجکاوی و حرکت را برمی‌انگیزد تا بخواهیم از ماهیت، نحوهٔ شکل گیری و سایر ابعاد آن مطلع شویم.

کوشش ما بر این است که در بی‌پاسخ به این پرسشها، ابعاد گوناگون این سینمارا از نظر بگذرانیم، تامیل قربانیان این هجوم ابتدا فرهنگی، ناگاهانه ارزش‌های آن را پیذیریم. به همین منظور تردیدی نیست که می‌بایست مژهای این سینما با سینمای مخصوص به خودمان را که مبتنی بر هویت فرهنگی ما می‌باشد - که هیچ گونه قرابین هم با تفکر آمریکائی ندارد - شناسایی کنیم. مقالاتی که از این پس دربارهٔ «سینمای آمریکایی» متشه خواهیم کرد یا این پیش زمینه فراهم شده‌اند.

(فارابی)

بی پایان برای دنیای بهتر وجود دارد. کودک بد معرف فردی است که ذاتاً شرّ است و از آینده‌ای بی‌مناک خبر می‌دهد. درین این دو قطب، حالات گوناگون بی شماری وجود دارد. در نخستین دهه قرن حاضر، زمانی که اولین فیلمها به جامعه آمریکا عرضه می‌شد، ایده کودک خوب در هنرهای مرسم حاکم بود؛ به این ترتیب، این تصویری است از کودکی که سینما اقتباس می‌کند و همچنان ادامه می‌یابد. از

ظرف قرن بیستم، تصور آمریکاییها از دوران کودکی دستخوش دگرگونیهای بی شماری گشته است و فیلمها به عنوان بازتاب کننده فرهنگ، این دگرگونیها را منعکس می‌سازند. از گذشته دو تصویر متضاد از کودکان: کودک خوب و کودک بد، در کنار هم وجود داشته است. کودک خوب با معصومیت، صداقت و تعجب کودکانه‌اش مشخص می‌شود؛ در چنین کودکی، امیدی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرستال جامع علوم انسانی

• ایده کودک
به عنوان
امیدی بی
پایان
برای آینده
دچار تردید
گردیده
و دیگر
باز نخواهد
گشت

پسر بچه اثر چارلی چاپلین در سال ۱۹۲۱ تا
شی. تی [Entraterrestrial] ماورای زمینی استیون اسپلبرگ در شصت و یک سال بعد،
معصومیت کودکانه به عنوان یک عنصر تعیین
کننده در تصاویر سینمایی کودکان باقی
می‌ماند. هرچند طی این سالها، معصومیت
کودکانه معانی متفاوتی یافته است.

در ملودرامهای اولیه ادوین. اس. پورتر،
دی. دبلیو (دیویدوارک). گرفیث که در آنها
کودکان حضوری اندک داشته و به عنوان یک
عنصر داستانی مورد استفاده قرار گرفته‌اند،
برآسیب پذیری کودکان انگشت گذاشته شده
است: کودکان بی دفاع ربوده می‌شوند یا اینکه
در موقعیت فیزیکی خطرناکی قرار می‌گیرند
و بزرگترها با دستپاچگی به نجات آنها
می‌پردازند. این نوع تصاویر، تماشاگران را به
دو منظور مخاطب قرار می‌داد: نخست تحریک
حس ترحم تماشاگران را به کودکان بیچاره؛
دوم انگشت گذاشتن بر نقش بزرگترها به عنوان
حامی، نقشی که بی شک، تماشاگران با آن
آشناشند. آرام آرام با افزایش نقش کودکان در
فیلم‌ها، تصاویر آنها از استحکام بیشتری
برخوردار می‌شود. در دهه بیست فیلم‌هایی که
با حضور کودکان ساخته می‌شود، غالباً به طرح
شکوهمند معصومیت کودک می‌پردازند،
خصوصیتی که آنها را بسیار
دوست داشتنی تر، حساستر، بی غل و غش تر
و در انس با طبیعت امیدوارتر نشان می‌دهد؛
درست نقطه مقابل بزرگترها. این فیلم‌های نشان
می‌دهند که کودکان حتی آنهايی که فقیر یا
یتیم اند ذاتاً خوشحالند. کودکان بازیگوش
و بینوا، بی واهمه از تیره بختیها در هر موقعیتی

حداکثر تلاش خود را به عمل می‌آورند. در تصاویر سینمایی مرسی پیکفورد (Mary Pickford) در دهه بیست و شرلی تمپل (Shirley Temple) در دهه سی، بچه‌های خوب و با اعتماد به نفسی هستند که در تشخیص، مواجهه و حل و فصل مشکلات، معصومیت خود را نشان می‌دهند. مشکلاتی که بزرگترها قادر به دیدن آن نیستند و با از عهده آنها بر نمی‌آیند. بتایراین در اینجا معصومیت به معنای «داشتن نظری روشن و خوشبینانه» است. این فیلم‌ها بایپامی شاد و مثبت پایان می‌گیرند و چنین وانمودمی کنند که با سکانداری کودکانی توانا و خوش قلب، دنیا بی بهتر برای فرد اضافه شده است.

کودکان در فیلم‌های پس از جنگ دوم جهانی، همچنان معصومیت خود را حفظ می‌کنند و چنین تصوراتی نسبت به کودکان ادامه می‌یابد، هرچند که نحوه نگرش به معصومیت اندک اندک واژ حیث محتوا دگرگون می‌شود. داستانهای حیوان-کودک، قصه‌بچه‌های مصمم و داستانهای خانوادگی که در ایام پیش

رامورده خطاب قرار می دهد، فیلمهای پس از جنگ عدم بصیرت موجود در آن را مخاطب خود می سازد. دری یعنی جنگ دوم جهانی، آمریکاییها با درک این واقعیت که دریک دنیای هسته‌ای زندگی می کنند، احساس خطر بیشتری کرده، نسبت به همسایگان از همیشه بی اعتمادتر می شوند.^۱ معصومیت به تنها برای پشت سرگذاردن موقعیتهای بحرانی کافی نیست و خوش بینی ناگاهانه فقط آنها را آسیب پذیرتر می سازد.

مفهوم معصومیت ناگاهانه در دهه شصت و هفتاد تشدید می شود. کشوری که با دیده تحسین و احترام به قهرمانان خودنگاه می کند، رئیس جمهور محظوظ (کنده) خود را هدف گلوله می یابد. کشوری که خود را زوال ناپذیر و همواره برق می پنداشت، در جنگ (جنگ ویتنام) مغلوب می شود. بالاخره، کشوری که شخصیتهای سیاسی خود را مورد اعتماد می پنداشت ویزرنگ می داشت، شاهد استعفای رئیس جمهور (نیکسون) به دلیل فساد است. بی اعتمادی و بی ایمانی آمریکاییها، درست در زمانی که نمایندگان سینمایی «معصومیت کودکانه»، خدشیده دارتر می شوند، به اوج می رسد. از قرن نوزدهم به بعد، کودکان، در تصور عامه نمادی از معصومیت و امید به فردایی بهتر بوده اند. فیلمهای محظوظ، به سبب آنکه محصولاتی تجاری و طراحی شده برای خوشايند ترین تمثیلگران هستند، آینه اجتماع است. لذا، به طور مرسوم منعکس کننده ایمان همه جانبیه به طفل معصوم هستند. با تغییر تلقی اجتماع نسبت به معصومیت، تصاویر سینمایی کودکان نیز

از جنگ برای تمثیلگران از جایگاه ویژه ای برخوردار بود، همچنان از اقبال عمومی برخوردار است. با این حال فیلمها غالباً با پیامی غمگناه پایان می گیرند؛ پیامی که تضمینی برای یک آینده شاد نیست. مثل همیشه کودکان بر موانع غلبه می کنند و به بزرگترها معنای محبت و عشق را می آموزنند؛ اما فیلمهای پس از جنگ به تدریج طلس دوران کودکی همواره شادرامی شکنند و به جای آن کودکان به عنوان اشخاصی تنها، در جستجو و غالباً در رنج، تصویر می شوند. تا دهه هفتاد، این چشم انداز تاریخی است که کودکی، که پس از جنگ دوم جهانی در حال شکل گرفتن است، به اوج خود می رسد. معصومیت کودکانه در پاره ای از فیلمهای «کودک هیولا گونه» خدشیده دار می شود. همراه با این تصاویر، نسل نوجوان تیزهوش وزودرس از راه می رسد. علی رغم مضامین منفی هر دو دسته این تصاویر، مبتنی بر باور تمثیلگر به معصومیت کودکانه است. در فیلمهای دسته اول کودک شرور به وسیله یک نیروی شر تسبیح می شود که معمولاً شیطان است و به این ترتیب، کودک آسیب پذیر به طور مشخص از شیطان تمایز می یابد. در مورد کودکان شرور و یا هوش معصومیت به عناصر مختلفی تجزیه می شود. برای مثال «آدی» در ماه کاغذی (اثر پیتر باغدانوویچ) بچه خیابانی زمختی است که دست به گریبان پول و سکس است، با این حال هنوز این باور معصومانه کودکی را دارد که می توان به مردم اعتماد کرد و هر کاری را با امید می توان پیش برد.

اساساً در حالی که فیلمهای قبل از جنگ، دیدگاه روشن موجود در معصومیت کودکانه

محکوم به تغییر است. شاید مقصومیت کودکانه قادر به حل مسائل مری پیک فورده و شرلی تمپل بوده باشد. بدان گونه که آینده‌ای ایمن را برایشان فراهم سازد؛ امادر دنیایی پیچیده‌تر، این کافی نیست. برای آنچه باقی می‌ماند، فرد می‌بایست مقصومیت را با دانایی توأم سازد. به این ترتیب فیلمهای اخیر، مثل فیلمهای صامت اولیه بر مقصومیت کودک به عنوان یک حربه آسیب پذیر احساسی، انگشت می‌گذارند. بچه‌های سینمایی هنوز مشحون از خوبی و مقصومیت بوده و بخش عمدۀ مسائل خانوادگی و مشکلات مشابه را بردوش دارند و با بردبازی تحمل می‌کنند. لکن در این مسیر با تحمل محرومیت و سختیها، دانایی لازم را به دست می‌آورند و این دانایی است، نه مقصومیت که آنها را در گذار از ناسامانی‌های آینده یاری خواهد داد. در فیلمهای متاخرتر، تصویر مقصومیت کودکانه کم رنگتر شده و امید

● با وجود اینکه مقامات رسمی خبر از میزان بالای جرائم در میان کودکان فقیر می‌دهند، در سینما این مسئله صادق نیست ●

تضیین دوران کودکی شاد، برای هر دختر و پسری ضروریست، هوردن تأیید قرار می‌دهند. هر چند فیلمهای مشهور، داستانی دیگر دارند: آنها می‌گویند که کودکان غالباً ناراحتند، مورد سوءتفاهم قرار می‌گیرند و در جستجویند. محبوبیت فیلمهای «کودک هیولا گونه» در دهه هفتاد، نشان می‌دهد که آمریکاییها به سختی در صدد انطباق با تغییرات در ساخت خانواده و مشولیتهای جدید بوده‌اند و این مشکلی است که عده‌ای محدودی مایل به تأیید آن هستند و همواره به عنوان یک مسئله مورد انتزجار کودکان، مورد پرده‌پوشی قرار می‌گرفته است. خلاصه آنکه فیلمها، کلیدی برای فهم نظرات مهم اجتماعی فراهم می‌آورند که یاد را در اعماق ضمیر

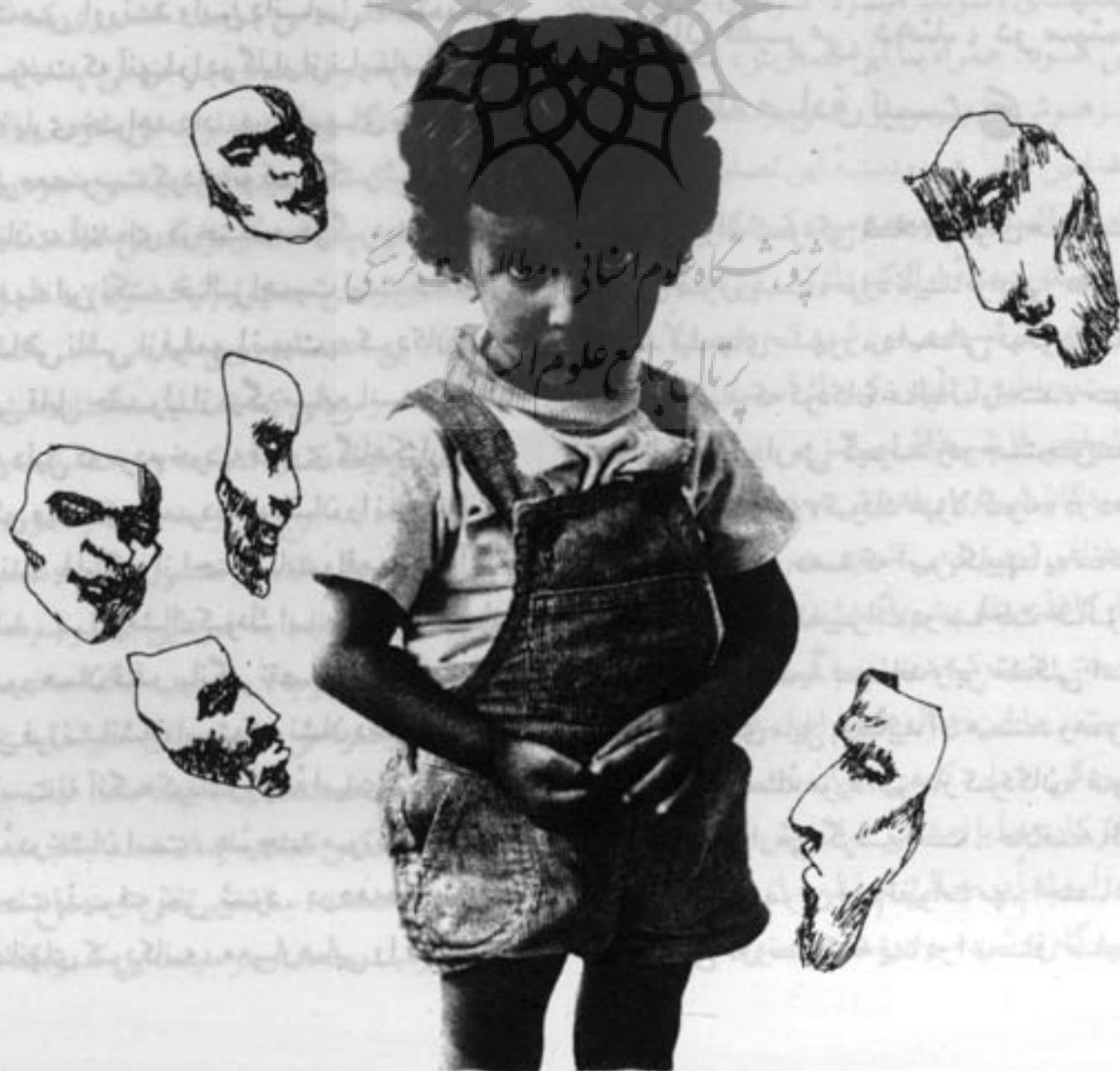
بی‌پایان به آینده‌ای درخشان محو گردیده است. توجه به این نکته حائز اهمیت است که تلقی اجتماعی ناشی از فیلمها نسبت به کودکان، به سختی قابل حصول از دیگر منابع است؛ غالباً به این دلیل که مردم خود به قدری گناهکارند که رنجش و با حقوق شمردن کودکان را نمی‌توانند پذیرند؛ یا اینکه از احساسات واقعی خود آگاه نیستند. برای مثال کودک ایده‌آل در فیلمهای مشهور همان قدر بیانگر تفضیل آمریکاییها در تأمین فرزندانشان است که نشان دهنده ایمان آنهاست به آنکه کودک روزنه امیدی برای یک آینده درخشان است، هر چند مورد نخست با صراحت پذیرفته نمی‌شود. در دهه‌های بعد، داستانهای کودکانه، معیارهایی را که برای

ناخودآگاه جای دارند و با مورد سرکوب قرار گرفته‌اند.

در طول تاریخ سینمای کودکان آمریکا در قرن بیستم، الگوهای متعدد تازه‌ای پدیدار شده‌اند. نخست اینکه، پسران و دختران در فیلمهای معروف حضوری مساوی دارند که مؤید این نکته است که تبعیض جنسی کودکان در سینما عامل تعیین کننده‌ای نیست^۲. در واقع دختران کوچک، غالباً در نقش شخصیت‌های مثبت، متکی به خود، مستقل و خیلی توانا ظاهر می‌شوند، حتی بیشتر از همتاها مذکور شان. دوم اینکه، کودکان در سینما، به ویژه کودکان کم سن و سال، با دوستانشان دیده نمی‌شوند؛ بلکه در قالبی خانوادگی تصویر می‌شوند. هر چند سینما

خانواده‌های دارای دویاسه بچه در فیلمهای مشهور کم نیستند، اما شمار کثیری از خانواده‌های سینمایی فقط یک بچه دارند و این امر بی‌گمان در پرداخت شخصیت‌ها مفید است و از آنجاکه امری رایج در سینمای آمریکاست، نمی‌تواند نشان دهنده معدل تعداد کودکان یک خانواده در یک مقطع زمانی باشد. همچنین نرخ مرگ و میر در میان والدین بچه‌های سینمایی به طور فرازینده‌ای بالاست و طلاق وجه مشترک فیلمهای پس از جنگ است. به این ترتیب هر چند سینما بیانگر اهمیت خانواده است، اما بسیاری از کودکان فیلمها، در یک بافت کامل خانوادگی زندگی نمی‌کنند؛ خیلی های تیم اند، گاهی اوقات با خویشاوندان خود زندگی می‌کنند یا

❾ بچه‌های دزدی، تجاوز جنسی و سوء استفاده جسمی از کودکان، همچنان موضوعات مهمی هستند و کودکان با این‌گاهی نقش قربانی در سینما، بازتاب نگرشهای اجتماعی خواهند بود

صحنه بازگشته است. با این نرخ در حال رشد کودکان، شخص می‌پنداشد که آمریکاییها، آن طور که یک دهه قبل مورد تصور عامه بود، از بچه‌ها متنفر نیستند؛ آنها فقط یادگرفته‌اند که از عهده برخی مشکلات خانوادگی، معضلات اقتصادی، اجتماعی و شخصی برآیند.

براین‌مثنا، پیشگویی‌های ذیل دریاب آینده سینمای کودکان دور از انتظار خواهد بود: نخست، مقصومیت همچنان به عنوان عنصری اساسی در تصاویر سینمایی کودکان باقی خواهد ماند، هرچند کیفیتی دیگر خواهد یافت. ایده کودک به عنوان امیدی بی‌پایان برای آینده، دچار تردید گردیده و دیگر باز خواهد گشت. همان‌طور که بچه‌های دزدی، تجاوز جنسی و سوء استفاده جسمی از کودکان، همچنان موضوعات مهمی هستند و کودکان با این‌گاهی نقش قربانی در سینما، بازتاب نگرشهای اجتماعی خواهند بود. تصویر کودک به عنوان یک قربانی آسیب‌پذیر، تعیین‌کننده است، زیرا بزرگترها را به عنوان حامی تصویر می‌کنند و این نقشی است که فیلمساز برای ارضای توقع تماشاگران فیلم، هرگز از دست خواهد داد.

عضوی از یک خانواده‌تک نفره هستند. جای تعجب نیست که موضوع بسیاری از فیلم‌ها ایجاد یک بافت خانوادگی جدید است^۲. اکثر فیلم‌های کودک-محور، خانواده‌ای از طبقه متوسط را مجسم می‌سازند و فیلم‌هایی که به ترسیم بچه‌های فقیر می‌پردازند، فقر را بادیدی مثبت تجربه می‌کنند: بچه‌های فقیر، بچه‌های خوشحالی هستند و با وجود اینکه مقامات رسمی از میزان بالای جرائم در میان کودکان فقیر خبر می‌دهند، در سینما این مسئله صادق نیست^۳.

بچه‌های شرور تقریباً همیشه محصول خانواده‌های طبقات بالا یا متوسط هستند. در نتیجه این فیلم‌ها در صدد توضیح جایگاه جرائم کودکان نیستند، بلکه برفساد موجود در روند کلی جامعه آمریکا انگشت می‌گذارند.

در عین حال که چنین ترفند‌هایی در آینده نیز ادامه خواهد داشت، بی‌گمان در تصاویر کودکان بر صحنه سینما، تغییراتی به عمل خواهد آمد. همان‌گونه که تاریخ نشان داده است، موضع گیریها در قبال کودکان هیچ‌گاه ثابت نیست. بسیاری از تصاویر کودکان در سینما تکراری وایستا هستند، در حالی که شماری از این تصاویر چنین نیستند؛ به علاوه، تغییرات و تصاویر تازه، پیوسته در پاسخ به شرایط و امور متحول، پدیدار می‌شوند. در اواسط دهه هشتاد گزارش شده که میزان تولد در آمریکا در طی پانزده سال به بیشترین میزان خود رسیده است. هرچند هنوز خیلی کمتر از میزان دهه پنجاه است^۴. به این ترتیب به نظر می‌رسد که افزایش تولد کودکان در دوران پس از جنگ که گزارش‌های دهه هفتاد حاکی از توقف ورکود در ازدیاد موالید بود، با مقداری تأخیر دوباره به

گیشه‌ای از اقبال خوبی برخوردار گردید؛ در حالی که فیلمهای سنتی بی شماری چنین اقبالی نداشتند. بالآخره، هرچند، دوره تاریخی ستاره‌سازی کودک باز نخواهد گشت، کودکان به سمت سینمایی جدی و جستجوگرانه حرکت کرده‌اند. برای پیشرفت، آنها می‌بایست حضور بیشتری در صحنه داشته باشند. شاید در این مسیر، کودکان کمتر در نقشه‌های قالبی و بیشتر در نقشه‌های واقعی ظاهر شوند.

کودکان در طی سالیان، از حضوری چنان نافذ و همه‌جانبه در سینما برخوردار بوده‌اند که هیچ مطالعه‌ای نمی‌تواند همه متغیرها، مفاهیم و دقایق روحی آنها را منعکس سازد. این نوشتۀ فروتنانه برآن بوده است که عمدۀ تصاویر کودکان را که در فیلمهای مشهور آمریکائی به تصویر کشیده شده است، معرفی کند و در بستری فرهنگی - اجتماعی دلایل ازدیاد آنها را کشف کند. نگاهی از عمق به تصویر مصمم،

پیشگویی دوم محظوظ‌صویر کودک شرور است. این تصویرسازی به علت تأثیر آن بر ارزشی ناگهانی مبتنی است و بعد از چند فیلم، مطالعه‌ای را برای یک مطالعه همه جانبه فراهم مبتذل شده، تأثیر خود را ازدست خواهد داد. سوم: همچنان که پدر و مادرها از داشتن فرزندانی خارق العاده برخود می‌بالند و خود، معصومیت را به عنوان وسیله‌ای برای دسترسی به آینده مورد تهاجم قرار می‌دهند، تصویر کودک زودرس و تیزهوش، باز هم از برد بیشتری برخوردار خواهد گردید.

چهارم: برای دستیابی به شکوفایی بیشتر، سینمای کودک - حیوان می‌بایست پذیرای متغیرهایی جدید باشد. ثی. ثی. فیلم مبتکرانه اسپلیبرگ، که از بسیاری جهات در فرمول سنتی فیلم کودک - حیوان می‌گنجید، در فروش

فیلمهایی که برای کودکان طراحی شده‌اند، کودکان زیادی هنرنمایی می‌کنند. این تصاویر چه چیزی را به زیان رفتارهای زندگی واقعی، به کودکان می‌گویند؟ آیا این تصاویر برای تماشگرانشان تناسی دارند؟ کودکان در

❾ بسیاری از کودکان فیلمها، در یک بافت کامل خانوادگی زندگی نمی کنند؛ خیلی‌ها یتیمند، گاهی اوقات با خویشاوندان خود زندگی می کنند یا عضوی از یک خانواده تک نفره هستند. جای تعجب نیست که موضوع بسیاری از فیلمها ایجاد یک بافت خانوادگی

جدید است ●

فیلمهای عروسکی که بسیاری از آنها برای مخاطبان کودک خلق می شوند، چگونه مجسم می شوند؟ بالاخره، چهره کودکان در تلویزیون آمریکا و اثرات اجتماعی ظریف و دور از دسترس بمب اتمی، زمینه‌های جدیدی را برای تحقیقات دانشگاهی فراهم می سازد.

در خاتمه، اشاره به واقعیتی مسلم، بی مناسبت نیست: کودکان در برخورده با تصاویر خود در سینما، چیزی نمی گویند. آنها خود فیلم‌نامه نمی نویسند، کارگردانی نمی کنند، تنظیم صحنه و طراحی لباس نمی کنند یا محصلونهای را تدوین نمی کنند. تهانقشی که در سینما دارند به عنوان بازیگر است و غالباً از آنها فقط این توقع را دارند که حرکات و گفتار کارگردان را تقلید کنند، درنتیجه کمتر این امکان را دارند که به ارائه آنچه یک کودک در نقش آفرینی خود احساس می کند، بپردازنند. به نظر می رسد که این امر در حال تغییر باشد، با این ترتیب تصاویر کودکان در فیلم می باشد همچنان مهر بزرگترها و طرز تلقی آنها را یدک بشند. بزرگترها ترجیح می دهند که کودکان را موجوداتی آسیب پذیر بینند، زیرا این بچه‌ها به آنها احتیاج دارند؛ به این ترتیب نیاز خود را به حمایت، به احترام و به راهنمایی اقناع می کنند. به علاوه بزرگترها می خواهند به دیدگاهی ایده‌آلیستی از کودک دست یابند، زیرا این امر بیانگر خاطرات گرامی داشته شده خودشان است. در واقع، حوادث واقعی هرچه که باشد، بزرگترها ترجیح می دهند کودکی خود را به عنوان اوقاتی زیبا و ساده که معصومیت هنوز تاحدی وجود داشت، به یاد آورند.

پاورفی‌ها:

- ۱- جان گونزو برنارد کوئینت. روزهایی که باید به خاطر داشت، آمریکا ۱۹۵۵-۱۹۴۵: نشر هاربر ویوارد، ۱۹۵۹ من ۵.
- ۲- رک. به: از تکریم تا تجاوز: رفتار زنان در سینما. تالیف مولی هاسکل.
- ۳- بیرای مطالعه این نکته در فیلم‌های دفعه هشتاد به مقاله «چرا نی تی باید به خانه رود: خانواده جدید در سینمای آمریکا»، متدرج در مجله Popular Film & T.V شماره ۲ سال ۱۹۸۲ مراجعت شود.
- ۴- بجهه‌های دور ریختن به قلم اور ساریخت (فیلadelpha: لینکت، ۱۹۶۹).
- ۵- رگه مادر نوشته فیشر ماریا. انتشارات فریس. ۱۹۸۵ ص ۲۰-۲۲۹.

